

**Baroš, Jiří (ed.): Vladimír Čermák. Člověk – filozof –
soudce. Brno: Masarykova univerzita, 2009,
292 stran, ISBN: 978-80-210-4946-8.**

Pavel Dufek¹

Předmluva ke knize *Vladimír Čermák. Člověk – filozof – soudce*, jejímž autorem je současný (2010) rektor Masarykovy univerzity Petr Fiala, nese název „Integrální osobnost Vladimíra Čermáka“. To je ve své podstatě jen explicitněji formulovaná verze podtitulu celé knihy, a přestože pětistránková předmluva nemůže sama o sobě takto kompletní portrét nabídnout – a její autor si pochopitelně takový nárok ani nečiní –, po přečtení všech 290 stran naplněných odbornou interpretací Čermákova díla, vzpomínkami kolegů, studentů a blízkých přátel, ohlédnutím za jeho působením v roli soudce Ústavního soudu ČR i výběrem jeho publicistické tvorby dá čtenář editorovi i autorovi předmluvy s největší pravděpodobností za pravdu.

Recenzovaná kniha v editorské péči Jiřího Baroše vyšla v nedávno otevřené edici Masarykovy univerzity *Pocta osobnostem* a jako taková představuje poněkud svébytný žánr, z pohledu recenzenta ne zcela snadný k uchopení: Nejde zde totiž o příspěvek do probíhajících odborných diskusí, ani o pokus postavit proti jednomu systematickému výkladu společnosti jiný, ani zcela nejobecněji o snahu přesvědčit publikum o vlastní „pravdě“. V souladu s charakterem knihy proto ani tato recenze neusiluje v první řadě o kritické posouzení jejího pestrého obsahu, nýbrž v první řadě o jeho přiblížení, a v důsledku tedy i o připomenutí díla samotného Vladimíra Čermáka.

Knihy je rozdělena do tří rozsahem víceméně srovnatelných částí. Po zmiňované Předmluvě následuje nejdelší, a z hlediska základní orientace v Čermákově díle i myšlenkovém systému nejzásadnější část, nazvaná „Vladimír Čermák jako filozof a soudce“, jejímž autorem je Jiří Baroš. Jeho text, založený na diplomové práci obhájené na Právnické fakultě MU, tvoří převážnou většinu první části knihy, a přestože Baroš si klade spíše skromné cíle, nabízejí dle svých slov „svého druhu pomůcku, jak se s Čermákem – filozofem a soudcem – seznámit,“ je zřejmé, že ke zpřístupnění poměrně komplexního politického a právního myšlení V. Čermáka je člověkem více než povoláním. Multioborové vzdělání a znalosti samotného Čermáka (zahrnující

¹ Kontakt: Katedra politologie, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: dufek@fss.muni.cz.

filosofii, politologii, sociologii, právní vědu či klasickou literaturu) totiž vyžadují podobně extenzivní (a zároveň nikoliv povrchní) přehled i u osoby samotného interpretátora, což vystudovaný politolog, právník a sociolog a dnes asistent místopředsedkyně Ústavního soudu Baroš do značné míry splňuje.

Nemá patrně smysl se zde pokoušet o jakkoliv zkratkovitou reprodukci Barošova téměř devadesátistránkového výkladu, který se opírá především o pětisvazkový magnum opus *Otázka demokracie*, nicméně je podepřen studiem ostatních Čermákových spisů, relevantní sekundární literatury a ve své druhé části též analýzou nejdůležitějších judikátů Vladimíra Čermáka v pozici soudce Ústavního soudu (1993–2003). Z textu nicméně zřetelně vystupuje několik ústředních témat či myšlenkových linií, které dohromady tvoří základní strukturu Čermákovy myšlenkového systému. Na nejobecnější rovině se jedná o ideu či princip individuální a společenské *kontinuity*, která je zakotvena v samotné přirozenosti člověka: Jedině při zachování fundamentální kontinuity člověka a společnosti lze uvažovat o zachování výdobytků civilizované – v konkrétnějších pojmech svobodné a demokratické – obce; jak zásadní, například revoluční zlomy, tak zautomatizované opakování neměnných rituálů představují pro takovou společnost hrozbu. Jedním dechem je však třeba dodat, že tato fundamentální kontinuita je Čermákem chápána v „burkovském“ smyslu, tedy jako umožňující a svým způsobem podmiňující společenské změny.

Tento případný „pohyb“ směrem k demokracii, chápané jako weberovský ideální typ, nicméně nemá a nemůže mít předem určený směr a harmonogram, protože každý posun ve společenském uspořádání je výsledkem nevykořenitelného *sváru (polemos)* mezi konstruktivními a destruktivními společenskými silami. Podle toho, která z obou sil v tomto konfliktu (z)vítězí, pohybuje se pak společnost na *kontinuu* mezi demokracií a totalitarismem, přesněji řečeno mezi tendencemi k oběma těmto ideálně-typickým pólům. Tím na jedné straně získává Čermákovy myšlení potenciální aktuálnost v jakékoliv době a za jakékoliv společenské situace (připomeňme, že *Otázka demokracie* byla psána v 70. a 80. letech minulého století, tedy v dobách komunistického – v Čermákově chápání totalitního – režimu), na druhé straně, jak upozorňuje sám Baroš, v podmínkách současných liberálně-demokratických společností nenabízí dostatečný aparát k jemnějšímu rozlišování. Dodejme, že právě v tomto bodě se vyjevuje klíčová vazba Čermákovy politické filosofie k jeho působení v roli ústavního soudce, kde právě mohl svoje obecné politicko-filosofické úvahy odpovídajícím způsobem aktualizovat.

Baroš v první části svého textu systematicky rozvíjí další témata Čermákovy díla, tak, jak byla podána v *Otázce demokracie* – například otázku vzájemného vztahu *hodnot, norem a institucí*, z něhož pramení jeho kritický postoj k „hypertrofi egalitářských tendencí“ ohrožujících

demokracii v samotném jejím základu, nebo tematiku *funkcí demokracie*, skrze niž se vracejí do centra pozornosti ideje společenské kontinuity a utváření *konsenzu* v neustálém střetu společenských sil. Tím si připravuje půdu pro druhou část svého textu, v němž konfrontuje dosavadní výklad Čermákova myšlení s jeho aplikací v soudní praxi Ústavního soudu. Jelikož pro plné pochopení jednotlivých Čermákových judikátů (případně jeho odlišných stanovisek k dalším nálezům Ústavního soudu) je nutné seznámení se s kontextem daných případů (což Barošův text poskytuje), shrnu tuto druhou část – patrně nepřilíš překvapivým – konstatováním, že Čermákova odůvodnění leckdy klíčových nálezů představují skutečně onu aktualizaci myšlenkového systému vyloženého v předchozí části. Alespoň pro zajímavost, jednalo se o takové judikáty jako „případ Dreithaler“ (návrh na zrušení jednoho z tzv. Benešových dekretů), „případ Gruša“ (otázka pasivního volebního práva v souvislosti s prokázáním občanství) nebo „případ volební zákon“ z roku 1998, jinak též výsledek tzv. opoziční smlouvy mezi ODS a ČSSD, který měl dalekosáhlé důsledky pro nastavení a fungování českého politického systému.

Z předešlého vyplývá, že Brošův text je možné číst i nezávisle na ostatních příspěvcích v knize; nicméně teprve následující části dávají tomuto systematickému úvodu k osobě Vladimíra Čermáka jako „filosofa a soudce“ skutečně plastický rozměr. Dlužno doplnit, že první část uzavírá nekrolog z pera současného místopředsedy Ústavního soudu Pavla Holländera (z roku 2004), stručný Čermákův životopis, *Laudatio* Čermákova žáka a dnes docenta politikologie Jana Holzera při příležitosti udělení titulu *Doctor honoris causa* Masarykovy univerzity in memoriam, kompletní Čermákova bibliografie a seznam jeho judikátů z Ústavního soudu a v neposlední řadě fotografická příloha.

Druhá část knihy nese podtitul „Osobnost Vladimíra Čermáka ve vzpomínkách přátel“ a její vklad spočívá, jak již bylo naznačeno, především v doplnění doposud filosoficko-soudcovské mozaiky o dimenzi Vladimíra Čermáka jakožto „člověka“ (zde odkazují na podtitul celé knihy). V příspěvcích řady osobností akademického, právníckého a soudního, kulturního i mediálního života² se výrazně potvrzuje a určitých intimnějších obrysů nabývá charakteristika V. Čermáka jako charismatické osobnosti, vzdělance s mimořádným rozhledem v politice i kultuře, zajímavého a obdivovaného učitele i morální autority, jak ho v předchozích příspěvcích letmo zachycují pánové Fiala, Baroš i Holländer. Jedná se z povahy věci o velmi osobně laděné

² Jedná se, v abecedním pořadí stejně jako v případě řazení příspěvků v knize, o tyto autory a autorky: Iva Brožová, Marek Čejka, Eugenie Dufková, David Hanák, Miloš Holeček, Dáša van der Horst, Ivana Janů, Josef Kovalčuk, Stanislav Krátký, Karel Lipták a Karel Šindler, Jana Nechutová, Petr Oslzlý, Vlasta a Bohuslav Smutných, Vojtěch Šimíček, Eliška Wagnerová, Eva Zarembová a Karel Hvizďala.

vzpomínky, jejichž zařazení považuje recenzent za velmi šťastný a pro danou publikaci obohacující tah.

V neméně míře platí toto konstatování i pro závěrečnou třetí část knihy, která čtenáři nabízí výbor, resp. výběr z Čermákova publicistického díla (chápaného zde široce jako zahrnující texty o divadle, soudobé politice i některých odborněji zaměřených otázkách z právní teorie). Z velké části se jedná o dnes již prakticky nedostupné texty, což platí především pro jeho interpretace divadelních „klasik“ jako je Sofoklova *Antigona*, Euripidovy *Bakchantky* nebo Beckettovo *Čekání na Godota*. V nich, ale též v komentářích k soudobému politickému dění z časopisu *Proglas* (dnes *Revue Politika*) a v analýze právní teorie Hanse Kelsena, se znovu a znovu vynořují důvěrné známé myšlenkové modely a principy, které se jako příslovečná červená nit vinou celým mnohastranným portrétem Vladimíra Čermáka. Tak se například *Čekání na Godota* stává prostorem, v němž Čermák demonstruje prastarý etický problém vztahu prostředku a účelu (prostředků a účelů), a *Antigona* zase metaforickým vyjádřením hodnotové kontinuity společenského řádu.

Nedomnívám se, že „[n]eznalost *Otázky demokracie* staví jakéhokoliv českého politického myslitele do pozice nedouka neznající text zásadního významu pro jeho obor,“ jak usuzuje v závěru svého nástinu českého konzervativního myšlení David Hanák.³ To na druhou stranu neznamena, že znalost Čermákova díla není pro takovou činnost nadmíru *užitečná a obohacující*, a recenzovaná publikace představuje v mém pohledu ideální výchozí bod, z něhož se lze následně odrazit ke studiu samotné *Otázky demokracie* a dalších souvisejících textů. Nakladatelství Masarykovy univerzity si dalo na podobě knihy záležet a kvalitní pevná vazba ukrývající 300 stran křídového papíru je skutečnou potěchou pro knižního fajnšmekra. Lze předpokládat, že absence jmenného i věcného rejstříku je věcí editorského, resp. nakladatelského rozhodnutí, nicméně přinejmenším v případě Barošova eseje a výboru z Čermákových kratších příspěvků, které většinou naplňují kritéria odborného textu, je tato absence dosti citelná. Přesto však svůj účel, tedy nabídnout komplexní obraz člověka, filosofa a soudce Vladimíra Čermáka, tato kniha plní na výbornou.

³ Hanák, D. (2007): *České konzervativní myšlení (1789–1989)*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 290.